

MARXİST MÜLKİYET YAKLAŞIMI

Arş. Gör. Mehmet Akif ETGÜ*

I. GİRİŞ

Yakın dönem dünya siyasetini etkileyen önemli ideolojilerden birisi de hiç kuşkusuz Marxizmdir. SSCB'nin tarih sahnesinde yer aldığı dönem içerisinde Marxizm dünyada büyük etkilerin yaşanmasına yol açmıştır. Sovyetlerin dayandığı temel görüş, Marxizmdir.

Bu çalışmamızda Marxizmin esas sorun olarak gördüğü mülkiyeti inceleyeceğiz¹. Çünkü bir sistemi anlamak ancak onun temel kavramlarını anlamak ile mümkündür. İlk olarak Marxizmin genel bir tanımlaması yapılacaktır. İkinci olarak Marksist perspektif açısından mülkiyetin tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Bilindiği üzere Marxizm mülkiyeti tarihsel materyalizm çerçevesinde, tarihsel süreçte, toplum tiplerine paralel değerlendirmiştir. Biz de bu değerlendirmeye bağlı kalarak mülkiyetin tarihsel gelişiminin ne şekilde ele alındığını belirteceğiz. Marxizm ayrıca mülkiyetin gelecekte nasıl bir görünüm sergileyeceği üzerinde de durmuştur. Marxizmin gelecek tasavvuru içinde sosyalist toplum ve komünist toplum aşamaları bir öngörü olarak sunulmuştur. Kuşkusuz bu toplum tipleri içerisinde mülkiyet temel bir yer işgal etmektedir. Bu sebepten mülkiyetin sosyalist ve komünist toplum aşamalarında alacağı görünüm konumuzla doğrudan ilgilidir.

Dördüncü olarak Marxizm bakımından önemli olan yabancılaşma sorunu üzerinde durulacaktır. Marxizm yabancılaşmayı ve özgürleşmeyi mülkiyet temelinde incelemektedir.

Son olarak ise Marxizmin mülkiyet anlayışının uygulamaya taşınmasına bir örnek olarak Sovyetler örneği ele alınacak ve Sovyetlerdeki mülkiyet tipleri üzerinde durulacaktır.

---

* Erzinan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

¹ MARX, Karl- Friedrich, ENGELS, **Komünist Parti Manifestosu**, Sol y. Ankara, 1998, (**Komünist Manifesto**), s. 55.

II. GENEL OLARAK MARXİZM

Yakın dönem dünya siyasetini etkileyen önemli ideolojilerden birisi de hiç kuşkusuz Marxizmdir. SSCB'nin tarih sahnesinde yer aldığı dönem içerisinde Marxizm dünyada büyük etkilerin yaşanmasına yol açmıştır. Sovyetlerin dayandığı temel görüş olan Marxüst devlet sistemine ismini veren yine Marxizmdir.

Bilimsel sosyalizm² adı da verilen Marxizm, Karl Marx (1813–1883) ve Friedrich Engels (1820–1895) tarafından kurulmuştur. Engels'in Marxizme katkısı çok büyük olmasına rağmen ön plana çıkan ve Marxizme ismini veren Karl Marx'tır.

Dünya görüşü kavramının, felsefi doktrinden daha geniş bir manası vardır. Marxizm de bir dünya görüşüdür. Çünkü ekonomik doktrinin yanında, insan, tarih, devlet, toplum, doğa, Tanrı, evren sorunlarına eğilen Marxizm, gerek teori alanında gerek uygulamada bu sorunları çözümlenmeyi ve bir senteze ulaşmayı amaç edinmiştir³. Bu konuyu, Marx ve Engels “Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektedir. (Tez XI)” şeklinde ifade etmiştir⁴.

Marxizm bu sorunları çözümlerken kullandığı ana yöntem diyalektik materyalizmdir. İlk olarak Platon tarafından kullanılan, diyalektik: “... birbirleri ile çelişen düşüncelerin çatışması, çarpışması sonucunda düşünceyi bu çelişkilerin ötesine geçerek, bu birbirine zıt düşünceler arkasında saklı olan objektif gerçeği bulmayı amaçlayan bir yöntemdir”⁵. İdealist felsefe okulu düşünürlerinden Hegel, diyalektiğe daha geniş bir anlam vermiş ve onu gerçeğin temeli haline getirmiştir. “Diyalektik, zıtların daha yüce bir birlik içinde birleşmek üzere yekdiğerinden doğduğu bir ilerlemeyi açıklar. Bu ilerlemeyi sağlayan, tez, antitez ve sentez dönemleridir. İlk tez, ilk doğrulama, ilk

2 Murat SARICA, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, 4. bs., Gerçek y. İstanbul, 1983, s. 137.

3 Ayferi GÖZE, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 11. bs. Beta y. İstanbul, 2007, (**Siyasal Düşünceler**), s. 271–272; Murat YÜKSEL, “**Marksizm ve Hukuk Anlayışı**”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 13, S. 3–4, İstanbul, 2007, s. 19–20.

4 Karl MARX- Friedrich ENGELS, “**Alman İdeolojisi Feuerbach**”, in., **Seçme Yapıtlar, C. I**, Sol y., 1976, (**Alman İdeolojisi**), s. 12.

5 GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 274.

teyit zorunlu olarak kendine zıt olanı, kendini reddedeni yani antitezini doğurur. Bu antitez de yine zorunlu olarak sentezi yaratır. Sentez reddin reddidir. Sentez, tez ile antitezin birbirleri içinde eridiği ve uzlaştığı son ve yüce sonuçtur”⁶.

Marx, Hegel’in diyalektiğini materyalizme uygulamış ve kendi deyimini ile “baş aşağı duran diyalektiği ayakları üzerine dikmiştir”⁷. Marxizme göre diyalektik yöntem maddeye uygulanarak doğayı ve toplumu yöneten yasalar öğrenilebilir ve bu yasalardan hareket edilerek doğa ve toplum değiştirilebilir⁸. Materyalizme göre, ruh ile madde, varlık ile düşünce arasında var olan ilişkide, ilk ve esas olan maddedir. Ruhun maddeyi değil, maddenin ruhu yarattığı varsayılmıştır. İlk, esas ve önce olan maddedir, ruh sadece maddenin yüksek bir ürünüdür. Maddenin var olma biçimi ise harekettir⁹. Hiçbir zaman, hiçbir yerde hareketsiz maddeye rastlanmamıştır. Bu hareket karşıtını da içinde taşıyan, karşıtların diyalektiğiyle gelişen bir harekettir.

Marxizmin diyalektiği uyguladığı diğer bir alan, 19. yüzyıl olaylarıdır. Marx, içinde bulunduğu devrin kapitalist toplum düzenini eleştirerek, olayları diyalektik açıdan incelemiştir. Buna göre, dönemindeki sınıflar arası mücadeleye tez safhasındadır. Antitez proletarya diktatörlüğüyle, sentez ise komünist toplum düzeni içinde gerçekleşecektir¹⁰.

Marxizmin diyalektiği uyguladığı son alan, insanlık tarihidir. İnsanlık, sosyal sınıflardan oluşmuştur. Marxizme göre insanlık tarihi, başlangıçtan günümüze kadar, sadece iki sınıf (sömüren-sömürülen) arasındaki mücadelenin tarihinden ibarettir¹¹. Sosyal sınıfların oluşmasında, üretim araçlarının mülkiyeti belirleyici rol oynar. Üretim araçlarına fiilen hâkim olanlar, öteki

---

6 Aktaran: Ayferi GÖZE, **Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet**, 3.bs. Beta y. İstanbul, 1995, (**Devlet Sistemleri**), s. 36.

7 Aktaran: GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 277.

8 SARICA, s. 138.

9 SARICA, s. 137.

10 GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 280.

11 MARX/ ENGELS, **Komünist Manifesto**, s. 9; J. CHAIX-RUY, “**Sosyal Sınıflar ve Eşitsizliğin Kaynağı**”, Çev: Erdoğan Güçbilmez, AÜSBFD, C. 18, S.2, Ankara, 1963, s. 243.

insanlara hâkim olurlar¹². Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların meydana getirdikleri bir sınıf (köle toplumunda köle sahipleri, feodal toplumda toprak sahipleri, kapitalist toplumda işletme ve fabrika sahipleri) ve üretim araçlarına sahip olmayanlar da diğer sınıfı oluşturur¹³. Bu sebeple Marxizme göre esas sorun mülkiyet sorunudur¹⁴.

III. MARXİST PERSPEKTİF AÇISINDAN MÜLKİYETİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Marxist mülkiyet hakkı anlayışı, Marx'ın mülkiyeti tarihsel açıdan belirlenmiş bir toplumda ve bu toplum aracılığıyla, doğaya sahip çıkılmasından ibaret olduğu yolundaki düşüncesini temel almaktadır. Bu düşünceye dayanan Marxist-Leninist hukuk bilimi, mülkiyet hakkını kural olarak, "bireyin ya da bir topluluğun üretim araçlarını ve üretim sonuçlarını kendi yetisi ile ve kendi yararına, belirli bir toplumun sınıfsal ilişkileri sistemine dayanarak ve bu sistemle uyumlu olarak, kullanılabilme hakkı" olarak anlamışlardır¹⁵.

Marxizm, tarihi insanların bilinçlerinin eseri olarak görür. İnsanların bilinçlerini belirleyen, düşüncelerine yön veren de sosyal durumlarıdır. Yani insan hayatını belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen şey sosyal hayattır¹⁶. Engels'in, Feurbach'in düşüncesini de paylaşarak belirttiği gibi "insan sarayda başka, kulübede başka düşünür"¹⁷. İnsanın bilincini en başta belirleyen, düşüncelerine yön veren olgu, onun varlığını etkileyen ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan üretimdir. Üretimi belirleyen en maddi, objektif öge de üretim tekniğidir. Üretim ilişkilerinin bütünü, toplumun ekonomik yapısını diğer bir deyişle alt yapısını meydana getirir. Marxizme göre üst yapı

¹² Bülent Nuri ESEN, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**, Ayyıldız mat, Ankara, 1970, s. 395.

¹³ Münci KAPANI, **Politika Bilimine Giriş**, 14. bs. Bilgi y. Ankara, 2002, s. 98-99.

¹⁴ MARX/ ENGELS, **Komünist Manifesto**, s. 55.

¹⁵ Viktor KNAPP, "**Sosyalist Ülkelerde Mülkiyet**", Çev: Selim Kaneti, in, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'ya Armağan, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Enstitüsü y., Yıl:8, S. 11, 1974, s. 371.

¹⁶ ESEN, s. 388.

¹⁷ Friedrich ENGELS, **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, 2. bs. Sol y., 1979, s. 42.; Ahmet Taner KİŞLALI, **Sosyalizm ve Komünizm**, http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss1_22b_sosyalizm.html, (03-05-2006).

(hukuki ve siyasi kurumlar), alt yapı (iktisadi yapı) tarafından oluşturulur¹⁸. Her ne kadar üst yapı kurumları da alt yapı kurumlarını etkilese de bu husus talidir. Üretim tekniği geliştikçe, üretim ilişkileri de değişir. Üretimin olabilmesi için üretimi sağlayacak, üretim araçları gerekecektir. Bunlar, toprak, madenler, ormanlar, sular, üretim araçları, işletme binaları, ulaşım ve haberleşme araçlarıdır. Asıl sorun bunların mülkiyetinin kimde olduğu, denetiminin kimin elinde olduğudur¹⁹.

Buna bağlı olarak üst yapı kurumları; ilkel-komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum şeklinde değişim göstermektedir²⁰. Marxistler 19. yüzyılı, kapitalist toplum olarak nitelendirmiştir. Kapitalist toplumu, sosyalist toplum ve en nihayetinde komünist toplum takip edecektir. Marxizm, sosyalist ve komünist toplumu, bir öngörü olarak sunmaktadır²¹.

Toplum içinde mülkiyeti tayin eden olgu, iş tarzı ve ekonomik üretim biçimidir. Kişinin, kendi eliyle yaptığı balta kendisinin, karısı ve çocuklarıyla birlikte yaptığı ev ailesinin, kabilesiyle birlikte avladığı av ise ortaklaşa hepsinin olması gerekmektedir²². Bu bağlamda, toplum tiplerini incelemek, toplum içindeki mülkiyet ilişkilerini anlamamıza yardımcı olur. Bu tipleri inceleyecek olursak:

A) İlkel Komünal Toplum

İnsanlar, kendi tarihlerini ihtiyaçlarını tatmin etmek için oluşturmuşlardır. Bu ihtiyaçlar başlangıçta doğa tarafından belirlenmiştir. Daha sonra in-

---

18 Karl MARX, *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, Çev: Sevim Belli, 3.bs. Sol y., 1976, s. 25; Hüseyin Nail KUBALI, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler)*, İÜHF y., İstanbul, 1971, s. 496; YÜKSEL, s. 23; Yahya Kazım ZABUNOĞLU, *Kamu Hukukuna Giriş (Devlet-Tanım- Kaynak- Unsurlar)*, AÜHF y., Ankara, 1973, s. 62.

19 Jozef STALİN, “Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm” in., *Leninizmin Sorunları*, 9. bs. Sol y. 1979, s. 36–37.

20 SARICA, s. 140.

21 Niyazi ÖKTEM/Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, Der y. İstanbul, 1999, s. 301.

22 G. V. PLEHANOV, *Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri*, Çev: Selahattin Hilal, Erdem Buri, Selim Mımoğlu, Nizamettin Burhan, Sosyal y., İstanbul, 1964, s. 219-220.

san ihtiyaçları, yapma çevrenin özellikleriyle orantılı olarak, nitelik ve nicelik bakımından değişikliklere uğramıştır²³.

Gerçekten de İlkel Komünal toplumda, üretim ilişkilerinin temelinde, üretim araçları üzerinde kolektif mülkiyetin bulunması yatmaktadır. Mülkiyetin bu ilk biçimi, aşiret (klan veya gens) mülkiyeti olarak adlandırılmaktadır²⁴.

Vahşi hayvanlardan korunabilmeleri ve doğadan gerekli olan şeyleri elde edebilmeleri için ilkel toplumun tüm üyelerinin güçlerini birleştirmesi lazımdı²⁵. İnsanlar toplayıcılık, avcılık, hayvan yetiştirilmesi ve sınırlı olarak yapılan tarımla hayatlarını sürdürebilmektedirler²⁶. Ortak çalışma, üretim araçlarının ve ürünlerin mülkiyetinin ortak hale gelmesine yol açmıştı. Vahşi hayvanlara karşı kullanılan savunma araçları dışında özel mülkiyet henüz yoktu²⁷. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet olmadığından, sömürü de sınıflar da yoktu²⁸. İnsanlar Rousseau ve Locke'un anlattığı "Doğal yaşama halindeki" gibi mutlu bir yaşam sürdürmekteydiler²⁹. İşbölümü, aile içinde var olan doğal işbölümünün genişlemiş halinden ibaretti. "Toplumsal yapı da, bu nedenle, ailenin genişlemesiyle sınırlı kalır: ataerkil aşiretin reisleriyle, bunların altında aşiret üyeleri ve en sonu köleler. Aile içindeki gizil kölelik, nüfusun ve gereksinmelerin artmasıyla ve dış ilişkilerin, savaşın genişlemesiyle olduğu kadar, trampanın genişlemesiyle de ancak yavaş yavaş gelişir"³⁰.

---

23 PLEHANOV, s. 237.

24 MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 21-22.

25 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 283; STALİN, s. 37.

26 Friedrich ENGELS , "Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni", in. Seçme Yapıtlar, C. III, Sol y., 1979, (*Mülkiyetin Kökeni*), s. 248; MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 21-22.

27 ENGELS, *Mülkiyetin Kökeni*, s. 387.

28 STALİN, s. 38.

29 ÖKTEM/ TÜRKBAĞ, s. 300.

30 MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 22-23.

B) Köleci Toplum

Marxizme göre üretim güçlerinin gelişmesi, zamanla ilkel toplum düzeninin dağılarak, köleci toplum düzeninin yerleşmesine neden olmuştur³¹. Bu toplumda üretim ilişkilerinin temeli “...üretim araçları üzerindeki ve ayrıca, üretimde çalışan ve sahibinin herhangi bir hayvan gibi alıp satabildiği ya da öldürebildiği köle üzerindeki köle sahibinin mülkiyetidir”³².

İnsanlar, bu devirde artık taş aletler yerine madeni aletlere sahiptirler. İkel toplumda görülen aşiretler, hayvanların evcilleştirilmesi neticesinde bölünmüşlerdir. Çoban aşiretler ortaya çıkmıştır. Bunlarla, diğer yerleşik aşiretler arasında mübadele başlamıştır³³. Çiftçilik ve çobanlığın yanı sıra el sanatları da gelişmiştir. El sanatlarının gerektirdiği ustalık ve tarım yapılması, toplumda işbölümünü artırmıştır. İşbölümünü ve gruplarla kişiler arası mübadele servetin birkaç kişi arasında birikmesine yol açmıştır. Artık bu durumda toplumun bütün bireylerinin ortak ve özgür çalışmaları sona ermiştir. Ürünler ve üretim araçları üzerindeki kolektif mülkiyet yerini özel mülkiyete bırakmıştır. Köleci toplumda köle sahibi; ilk, esas ve mutlak, mal sahibidir³⁴.

Üreticilerin yani kölelerin de mülkiyet konusu olması bu dönemin belirleyici özelliğidir. Toplum iki sınıfa ayrılmıştır: köleler ve köle sahipleri: Yani sömürülenler ve sömürenler³⁵. Bu devirde kölelerin direnişlerini bastırmak için, özel bir baskı aracı olarak “devlet” ortaya çıkmıştır³⁶. Devletle birlikte yönetici (sömüren) sınıfın iradesi olan hukuk da doğmuştur. Antik Yunan ve Roma hukukunun temelinde, köleci toplum ilişkileri olgusu vardır³⁷.

---

31 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 283–284.

32 STALİN, s. 38.

33 ENGELS, *Mülkiyetin Kökeni*, s. 388.

34 STALİN, s. 39.

35 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 284.

36 ENGELS, *Mülkiyetin Kökeni*, s. 400; Ayrıntılı bilgi için bkz. Evgeny B. PAŞUKANIS, *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm*, Çev: Onur Karahanoğulları, Birikim y., İstanbul, (1926) 2002, s. 137 vd.

37 ÖKTEM/ TÜRKBAĞ, s. 301.

C) Feodal Toplum

Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetini kaybetmeye başlaması ve barbar istilası nedeniyle üretici güçler tahrip olmuştur. Ticaret azalmış, pazar yokluğundan tarım ve sanayi gerilemişti. Cermenlerin askeri örgütlenişlerinin etkisi feodal mülkiyeti ortaya çıkarmıştır³⁸. Bu gelişmelere paralel olarak, bir yandan Hıristiyanlık dininin etkisiyle diğer taraftan Spartaküs köle isyanları neticesinde, yönetici sınıf taviz vermek zorunda kalmıştır³⁹. Böylece köleci toplum yerini feodal topluma bırakmıştı. Feodal toplumda üretim biçimi, ilkel ve küçük tarımla, el emeğine dayalı sanayi olmak üzere ikiye ayrılır⁴⁰.

Feodal toplumda, üretim sisteminin temelini, feodal beyin üretim araçları üzerindeki mülkiyeti ve onun artık öldürme yetkisinin olmadığı fakat alıp satabildiği serfler üzerindeki yarı-mülkiyeti oluşturur⁴¹. Serfler, feodal beye ve onun toprağına bağlıdırlar. Fakat köleci toplumdaki köleden farklı olarak serflerin sınırlı mülkiyet hakları vardır. Kendi iş araçlarına sahiptirler ayrıca feodal beye hizmet ettikten sonra ürettiklerinin geri kalanı da kendilerindedir. Bu durum serflerin yaptıkları işe ilgi duymalarına ve köle toplumunda görülme-yen bir üretim artışına yol açmıştır.

Köylerdeki ekonomik gelişmeye paralel olarak kentlerde de ticaret ve el sanatlarının gelişmesi, şehirlerin refahını arttırmıştır⁴². Giderek ticaretin gelişmesi, kapalı çarşıların ortak idaresine ve köyden kaçan serflerin kentlerde rekabetine neden olmuştur. Bu sebeple her zanaat kolu birleşerek kendi loncalarını kurmuştur. Loncalarda meydana çıkan mülkiyet anlayışı kural olarak herkesin emeğine göreydi. Fakat azar azar biriktirilen sermayeler, lonca içinde çırak, kalfa, usta şeklinde bir hiyerarşiyi doğurmuştur. Ustalar zamanla kalfaların emeklerini, az bir sermayeyle yönetmeye başlamıştır⁴³.

---

38 MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 23.

39 ÖKTEM/ TÜRKBAĞ, s. 301.

40 MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 24.

41 STALİN, s. 40.

42 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 284-285.

43 MARX/ ENGELS, *Alman İdeolojisi*, s. 24.

D) Kapitalist Toplum

Ticaret devrimi, Rönesans, feodalitenin yıkılıp yerini merkezi imparatorluklara bırakması, toplumsal planda yeni bir sınıf olan, burjuva sınıfının doğmasına yol açmıştır⁴⁴. El zanaatları atölyelerinin ve imalathanelerin yerini, makinelerle donatılmış büyük fabrikalar ve işyerleri almıştı⁴⁵. Önceleri manüfaktür olarak yapılan bu büyük fabrikaların ihtiyacı olan hammadde- nin temini ve üretilen malların ticaretinin rahatça yapılabilmesi için burjuva, kökenini Antik Yunan'da bulduğu eşitlik, özgürlük, mülkiyet gibi haklar istemişti. Bunun için önce filozoflara fikri alt yapı hazırlatıldı, daha sonra “doğal hukuk” ve “sosyal sözleşme” temeline dayanan, Fransız Devrimi⁴⁶ ve Amerikan Devrimi gerçekleştirildi. Böylece feodal kökenli sınıflar ve aristokrasi ortadan kalktı. İktidar da burjuvazinin eline geçti⁴⁷. Manifestoda bu durum “Modern devlette yürütme, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir”⁴⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

Üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva, hukuku da kendi üretim ilişkilerine uygun bir biçimde sistemleştirmiştir. Mülkiyet hakkı ve yasa önünde eşitlik ilkeleri getirilmesine rağmen bu haklardan ancak mülk sahipleri faydalanabilmiştir⁴⁹.

Kapitalist toplumda bulunan proletarya, köleci toplumdaki köleden ve feodal toplumdaki serften görünüşte daha iyi bir durumdadır. Çünkü burjuva, onları öldüremez, satamaz. Görünüş itibariyle sözleşme yapma hakkı dahi vardır. Fakat üretim araçlarına sahip olmadığından, yaşamak için emeğini satmak zorundadır⁵⁰. Ekonomik olarak muhtaç bulunan proletarya, kendi

---

44 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 285.

45 STALİN, s. 41.

46 MARX/ ENGELS, *Komünist Manifesto*, s. 27.

47 ÖKTEM/ TÜRKBAĞ, s. 301.

48 MARX /ENGELS, *Komünist Manifesto*, s. 12; İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, 3. bs., Legal y., İstanbul, 2006, s. 87.

49 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 285.

50 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 285; STALİN, s. 40; YÜKSEL, s. 33.

iradesiyle sömürülmektedir. Çünkü sözleşmede iradeleri belirleyen ekonomik ilişkidir⁵¹.

Kapitalist toplumda burjuvanın üretim araçları üzerindeki mülkiyetinin yanı sıra, feodaliteden kurtulmuş serflerin ve zanaatçıların da mülkiyetleri vardır. Bu küçük işletmelerin karşısında ise makinelerle donatılmış fabrikalar ve büyük tarım işletmeleri vardır. Burjuva elinde bulunduğu devasa işletmelerde, git gide daha çok ürünü ucuza üreterek fiyatları düşürmüştür. Bu durumda küçük ve orta mülk sahipleri, aynı malı daha pahalıya mal ettiği için ürettiklerini satamaz hale gelmiştir. Neticede satın alma gücü düşen bu yığınlar yıkıma uğramış ve mülksüzleşerek, proletarya haline gelmişlerdir⁵².

Kapitalist toplumda üretimin genişlemesiyle, milyonlarca işçi fabrikalara doldurulmuştur. Böylece üretim kolektif bir hal almıştır, fakat üretim kolektif olmasına rağmen üretilen değerler üzerinde hala özel mülkiyet vardır. Bu bir çelişkidir; çünkü üretim kolektifse mülkiyet de kolektif olmalıdır. Bu çelişkiyi kaldırmanın yolu ise üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldırmaktır. Bu da ancak sosyalist devrimle gerçekleşecektir⁵³. Sosyalist devrimin amacı da üretim araçlarını olması gereken, kolektif hale getirmek ve özel mülkiyeti kaldırmaktır⁵⁴.

E) Sosyalist Toplum

Marxizme göre devrimin gerçekleşmesi bir zorunluluktur. Çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi üretim tekniği ekonomik yapıyı, ekonomik yapı ise hukuki ve siyasal yapıyı belirler. Bu açıdan değerlendirdiğimizde kapitalist toplum çelişkiler toplumdur. Çünkü üretimin kolektif yapısına rağmen, üretim araçlarının mülkiyeti kolektif değildir.

Proletarya emeğine yabancılaşmıştır ve ürettiği ürünü satın alamamaktadır. Bunun nedenini, proletaryanın emeğini satmak zorunda kalmasında aramak gerekir. Burada Marx'ın "artı değer" ilkesi devreye girecektir. Artı de-

⁵¹ Karl MARX, **Kapital (Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili)**, C. I, Çev: Alaattin Bilgi, 3. bs, Sol y., (**Kapital C. I**), s. 183-184; Adnan GÜRİZ, **Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu**, AÜHF y. Ankara, 1969, s. 287.

⁵² GÜRİZ, s. 286; MARX/ENGELS, **Komünist Manifesto**, s. 24; STALİN, s. 41.

⁵³ GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 285; YÜKSEL, s. 33.

⁵⁴ MARX/ ENGELS, **Komünist Manifesto**, s. 27; YÜKSEL, s. 33.

ğer; işçinin ücret olarak aldığından daha fazlasını üretmesidir⁵⁵. Aradaki fark ise patrona kalacaktır. Zaten burjuvanın işçiyi çalıştırmasının sebebi, artı değere sahip olabilmektir⁵⁶.

Bütün bu çelişkiler ancak komünist topluma geçişle sona erecektir. Fakat kapitalist toplumdan komünist topluma geçiş proletarya diktatörlüğü olmaksızın imkânsızdır⁵⁷. Proletarya diktatörlüğü geçici bir yönetimdir, devlet bu dönemde de varlığını koruyacaktır. Üretim malları üzerindeki özel mülkiyet kaldırılacaktır ve herkes yeteneğine göre çalışıp, yaptığı işe göre üretimden pay alacaktır⁵⁸. Marxizmin sosyalist toplumdan, komünist topluma geçiş için mülkiyet ile ilgili tedbirleri Komünist Parti Manifestosu'nda belirtilmiştir. Alınacak önlemler her ülke için farklı olsa da, ileri ülkelerde genel olarak şu şekilde uygulanacaktır:

“1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması.

2. Ağır bir, artan oranlı ya da kademeli gelir vergisi alınması.

3. Bütün miras haklarının kaldırılması.

4. Bütün mültecilerin ve isyancıların mülklerine el konulması.

5. Sermayesi devletin olan ve tam tekele sahip bulunan bir ulusal banka aracılığı ile kredinin devlet elinde merkezleştirilmesi.

6. İletişim ve ulaşım araçlarının devlet elinde merkezleştirilmesi.

7. Devlet tarafından sahip olunan fabrikaların ve üretim araçlarının artırılması; boş toprakların ekime açılması ve genel olarak toprağın, ortak bir plan uyarınca iyileştirilmesi.

8. Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi orduları kurulması, özellikle tarım için.

---

55 SARICA, s. 139.

56 MARX, *Kapital C. I*, s. 193 vd.

57 GÜRİZ, s. 286.

58 GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, s. 286.

9. Tarımın imalat sanayileri ile birleştirilmesi; kent ile kırsal arasındaki ayırımın, nüfusun ülke yüzeyine daha eşit bir biçimde dağılmasıyla yavaş yavaş kaldırılması.

10. Bütün çocuklar için devlet okullarında parasız eğitim. Bugünkü biçimi içerisinde çocukların fabrikalarda çalıştırılmalarına son verilmesi. Eğitimin sınıfla üretimle birleştirilmesi vb.”⁵⁹. Görüldüğü üzere Marxizmin amacı mülkiyetin birikmesini ve devrini önlemektir. Mülkiyet ancak proletaryayı temsil eden, devlete ait olacaktır. Özel kişilerin mülkiyeti özellikle de üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakları son bulmuş olacaktır. Üretim araçlarındaki mülkiyetin kolektifliği neticede sınıfların ortadan kalkmasına yol açacaktır.

Marxizm sosyalist toplumu eşitsizliklerin ortadan kalkacağı bir toplum tipi olarak nitelendirmez. Sosyalist toplumda tüketim mallarının dağıtımı, “herkese çalışmasına göre” kıstası çerçevesinde olacaktır⁶⁰.

F) Komünist Toplum

Sosyalist toplumda üretim araçlarının mülkiyeti topluma aittir. Komünist toplumda ise artık bütün mülkiyet toplumsallaşacaktır⁶¹. Bu dönemde devlette ihtiyaç kalmayacaktır. Çünkü proletarya diktatörlüğüne ulaşmış, sınıflar ve sömürü sona ermiş olacaktır⁶². Artık üretim ve değerlerin dağılımını kendiliğinden, baskı ve zorlamaya ihtiyaç olmaksızın yapılacağından, devletin varlık nedeni de ortadan kalkacaktır⁶³.

Mülkiyet toplumsallaşacağından, sosyalist toplumdaki tüketim mallarının dağıtım sistemi olan “herkese çalışmasına göre” ilkesi yerini “herkese

⁵⁹ MARX/ ENGELS, **Komünist Manifesto**, s. 37- 38.

⁶⁰ GÜRİZ, s. 289.

⁶¹ GÜRİZ, s. 294; Felicien CHALLAYE, **Mülkiyetin Tarihi**, Çev: Turgut Aytağ, 2.bs. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 107.

⁶² Marx, 5 Mart 1958 tarihinde yazdığı bir mektubunda özetle amacının, sınıf çatışmasının proletarya diktatörlüğüne, bu diktatörlüğün de sınıfsız bir topluma geçişi sağlayacağını kanıtlayabildiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Terrell CARVER, “**Karl Marx: Kapitalist Toplumun Mezar Kazıcısı**”, in. Siyasal Düşüncenin Temelleri, Der: Brain Redhead, Çev: Hüseyin Emre Bağçe, ed. Hikmet Özdemir, Alfa y., İstanbul, 2001, s. 226-227; Roger GARAUDY, **Marks İçin Anahtar**, Çev: A. Taner Kışlalı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 55.

⁶³ GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 289; ENGELS, **Mülkiyetin Kökeni**, s. 402.

ihtiyacına göre” ilkesine bırakacaktır. Marxizme göre, herkesin ihtiyacı nisbetinde tüketim mallarından pay alması daha adildir. Bunun nedeni insanların eşit olmamalarıdır. Bazıları güçsüz, bazıları güçlü, bazıları evli, kimisi bekâr, kimileri çok çocuklu, kimisi ise az çocukludur. Herkese çalışmasına göre verilmesi kimini zengin kimisini fakir edecektir⁶⁴.

IV. YABANCILAŞMA VE ÖZGÜRLEŞME

Marxizmin mülkiyet anlayışını incelerken üzerinde durulması gereken önemli bir husus da yabancılaşma ve özgürleşme konularıdır. Marxizmde yabancılaşma bir sorun olarak ortaya konmuş; bu durumdan kurtulma ise özgürleşme olarak nitelenmiştir. Marxizm yabancılaşmayı ve özgürleşmeyi mülkiyet temelinde incelemektedir. Marxizm insanın özgürleşmesinin yolunu, insanı yabancılaştıran unsurların bertaraf edilmesinde görmüştür.

Marxizm, yabancılaşmayı tarihsel materyalizme uygun olarak tarihsel süreç içerisinde ele almış ve yabancılaşmanın kölelikten kapitalizme kadar tüm özel mülkiyet sistemlerinde emeğin yabancılaşmasından doğduğunu belirtmiştir⁶⁵. Tarihin ilk dönemlerinde insanlar kolektif mülkiyet sahibiydiler. İşbölümünün ortaya çıkmasıyla birlikte kişi artık ürettiğinin sahibi olmamıştır; bu şekilde emeğine yabancılaşmıştır. Yabancılaşma en üst düzeyine kapitalist toplumda erişmiştir. Kapitalist toplumda burjuvanın işçi çalıştırmasının ana nedeni artı değere sahip olabilmektir. Artı değer işçinin ücret olarak aldığından daha fazlasını üretmesi, aradaki değer farkının sermaye sahibine kalmasıdır⁶⁶. İnsan kendi emek gücünü satınca artık onun ürününe sahip olamaz, o ürün kendisini üretenden ayrı bir varlık kazanır. Daha açık şekilde, özgürlüğün karşıtı olan yabancılaşma, insanın kendi emeğinin kendisine karşı gelmesi ve insanın kendisi olmaktan uzaklaştırılmasıdır⁶⁷.

⁶⁴ GÖZE, *Siyasal Düşünceler*, dp. 114, s. 288.

⁶⁵ Nihat BULUT, “*Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı*”, in. *Turhan Tufan YÜCE’ye Armağan*, DEÜ y., İzmir, 2001, s. 326.

⁶⁶ Raymond ARON, *Sanayi Toplumu*, Çev: E. Gürsoy, Dergah y., İstanbul, 1978, s. 310; SARICA, s. 139; KUBALI, s. 502-503.

⁶⁷ Karl MARX, *1844 Felsefe Yazıları*. Çev: Murat Belge, Verso y. İstanbul, 1986, s. 74; BULUT, s. 326; E. K. HUNT, “*Marx’s Theory Of Property And Alienation*”, in. *Theories of Property: Aristotle to the Present*, Ed. Anthony Parel- Thomas Flanagan, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo, Ontario, 1979, s. 303-304, 307.

Ekonomik yabancılaşma olarak da adlandırılan kişinin emeğine yabancılaşması neticesinde sosyal yabancılaşma ortaya çıkmıştır. Sosyal yabancılaşmada, toplum iki sınıfa bölünmüştür; üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduranlar ve üretim araçlarına sahip olamayanlar. Sosyal yabancılaşma neticesinde siyasal yabancılaşma başlamıştır. Sosyal olarak sömüren ve sömürülen bu iki sınıf tarih boyunca mücadele içinde olmuşlardır. Devlet ise bu sınıflar arasındaki mücadeleyi yatıştıran, bu sınıfları uzlaştıran bir kurum görünümündedir. Gerçekte devlet güçlü olanın, sömürenin, kapitalist toplumda ise burjuvanın hizmetindedir. Sömürülenin siyasal olarak hakları yoktur. Sömürülenler siyasal sistemin işleyişinde söz sahibi değildirler; siyasetten dışlanmışlardır. Böyle olunca da kişi siyasal olarak yabancılaşmıştır⁶⁸.

Yabancılaşma sorununun temelinde, Marxizme göre, üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet yatmaktadır. Yabancılaşmanın aşılması ise ancak özel mülkiyetin kaldırılması ve proletarya diktatörlüğü yoluyla mümkün olacağına göre; kişinin özgürleştirilmesi için öncelikle kapitalizmin tasfiyesi, daha sonra da Komünist devrimin gerçekleştirilmesi gerekecektir⁶⁹. Devrim sonrası üretim araçları üzerinde kolektif mülkiyetin sağlanmasıyla, kişi emeğinin ürünü ile birleştirilecek ve yabancılaşma yok olarak özgürlük sağlanacaktır⁷⁰.

V. MARXİST MÜLKİYET ANLAYIŞININ UYGULAMAYA TAŞINMASI: SOVYETLER ÖRNEĞİ

Marxizm, 1917 yılındaki Rus ihtilaline kadar siyasi kurumlar meydana getiren bir düzen, rejim olamamıştır. Sovyetler birliğinin Marxizme dayanmakta oluşu mülkiyet rejimini etkilemiştir. Sovyet Anayasası'nın 4. maddesine göre, "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ekonomik temelini, kapitalist sistemin yok edilmesi, üretim araç ve gereçleri üzerinden özel mülkiyetin kaldırılması ve insanın insanı sömürmesine son verilmesi ile kurulan sosyalist ekonomi ve üretim araç ve gereçleri üzerindeki sosyalist mülkiyet teşkil eder". Sosyalist mülkiyetin tanımı ise 5. maddede verilmiştir. Buna göre sosyalist mülkiyet, ya devlet mülkiyeti (bütün halkın malı), ya da

---

⁶⁸ Yabancılaşma neticesinde ortaya çıkan yabancılaşma türleri için bkz. GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 290 vd; YÜKSEL, s. 37.

⁶⁹ KUBALI, s. 504.

⁷⁰ BULUT, s. 327.

kooperatif ve kolhoz mülkiyeti (ayrı ayrı kolhozların mülkiyeti ve kooperatif birliklerinin mülkiyeti) şeklindedir⁷¹.

Bolşevikler, Sovyetlerin iktidarını ele geçirdikleri sırada, Rusya başka ülkelere göre yoksul ve geri kalmış bir ülkeydi. Lenin, Marxizmi farklı olarak yorumlamış ve ortaya Marxizm-Leninizm çıkmıştır. Lenin'e göre kapitalizmin gelişmediği ve demokrasinin uygulanmadığı bir ülkede de devrim gerçekleşebilir⁷². Ayrıca devrim bilincini işçilere verecek bir partinin varlığını, Lenin gerekli ve zorunlu görmüştür.

Lenin'in hareket tarzı enternasyonalist hareket olup, din, ırk milliyet farklılıklarını kabul etmemektedir. O, komünizmi, üst yapıya ve idarecilere karşı mücadele edip üretim araçlarını devletleştirmeyi ve işçi diktatörlüğünü hedef almaktan ziyade, kolektivizmin bir basamağı olarak sosyalizm tarafından gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik değişimi ifade eder bir şekilde kullanmaktadır⁷³.

6 Ekim 1917'de bir emirname ile karşılık olarak hiçbir tazminat verilmeyen bütün büyük arazilerin mülkiyetleri ile kilise ve manastırlara ait mülkiyetler kaldırılarak millileştirildi. Bu emirname köylülerin bizzat işledikleri arazilerin mülkiyetinin müsaderesini ise yasaklamaktaydı. 19 Nisan 1918 tarihli Toprak Kanunu ise, toprağı işleyenlere sadece intifa hakkı tanımıştır. Böylece topraklar millileştirilmiştir.

Önceleri idareciler; işçilerin ve köylülerin gönüllü disiplinine dayanan, eşitlikçi bir toplum fikrini ortaya koydular. Fakat uygulama gösterdi ki; işçiler eğer faydasını hemen görmezlerle, üretim zahmetlerine katlanmakta isteksiz davranıyorlardı. Köylüler ise toprağı; eğer daimi olarak kendilerine ait olduğuna güvenemezlerse, iyi işlemiyorlardı. Bu sebeple Lenin, "yeni bir toprak siyaseti" (N.E.P.) ilan etti ve bir sosyalist kadro içinde bulunan kişilerin ferdi çıkarlarını genişletti⁷⁴. 1922 tarihli Toprak Kanunda tarım alanlarını genişletmek için girişecekleri işlerde köylülere mülkiyet hakkı tanındı. Buna

---

⁷¹ ESEN, s. 427; Kemal T. GÜRSOY/ Fikret EREN/ Erol CANSEL, **Türk Eşya Hukuku (zilyetlik, tapu sicili-mülkiyet- sınırlı aynı haklar)**, 2. bs., AÜHF y., Ankara, 1984, s. 334.

⁷² GÖZE, **Siyasal Düşünceler**, s. 307.

⁷³ S. Hayri BOLAY, **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, Akçağ y., 5. bs., Ankara, 1990, s. 134-135.

⁷⁴ CHALLAYE, s. 122-123.

ilaveten köylüler, topraklarını en uygun biçimde işletmek hususunda serbest bırakıldı.

22 Mayıs 1922 tarihli kanun ile bütün vatandaşların, ticari ve sınai teşebbüslere girişmek, mal mülk kazanmak hususunda serbestlikleri ve 10.000 altın rubleye kadar miras hakları olduğu ilan edildi.

1928 yılına gelindiğinde Lenin yerini Stalin'e bırakmıştı ve Stalin "dağınık ve geri köylü işletmelerinden, modern araçlara sahip ve bilimsel bir şekilde yönetilecek büyük işletmelere geçmek gerektiğini" düşünmekteydi. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için büyük devlet çiftlikleri ve buralardaki toprakları işlemek için makine parkları kurmuştur.

Yukarıda sıraladığımız tarihsel gelişim neticesinde Sovyetlerde çeşitli mülkiyet tipleri ortaya çıkmıştır. Bunlar a- Devlet mülkiyeti, b- Kolektif çiftlik mülkiyeti, c- Kişisel mülkiyet ve d- Özel mülkiyettir⁷⁵.

Mülkiyet tiplerini incelemeye geçmeden önce bir nesnenin somut olarak mülkiyetin sınıflandırılmasındaki yerinin tespitinde, o nesnenin yapısal özelliğine göre yapılmadığını belirtmekte fayda vardır. Nesnelere mülkiyet tipleri içindeki yeri, içinde buldukları toplumsal ilişki açısından belirlenmiş ve toplumsal ilişkinin doğrultusunun değişmesiyle, mülkiyet tipinin de değişebileceği belirtilmiştir. Örneğin bir dikiş makinesi,

- a) Bir devlet teşebbüsüne ait olduğu zaman, devlet mülkiyetinin,
- c) Tüm halkın mülkiyet hakkını kullanan bir başka teşebbüse mesela bir terziler kooperatifine ait olduğu zaman, kolektif mülkiyetin,
- c) Kendisinin veya ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için onu kullanan bir ev kadınına ait olduğu zaman, kişisel mülkiyetin,
- d) Sosyalist sektörün dışında, mal üretimini sağlamak için örneğin, özel bir terzi tarafından kullanıldığında da özel mülkiyetin konusunu oluşturmaktadır⁷⁶.

Şimdi bu mülkiyet tiplerine değinecek olursak:

⁷⁵ GÜRİZ, s. 298 vd; EREN'e göre Sovyet sisteminde mülkiyet tipleri ikiye ayrılmaktadır: sosyalist mülkiyet ve şahsi mülkiyet. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fikret EREN, "Mülkiyet Kavramı", in. Dr. A. Recai Seçkin'e Armağan, AÜHF y. Ankara, 1974, s. 773.

⁷⁶ KNAPP, s. 373.

A) Devlet Mülkiyeti

5 Aralık 1936 tarihli SSCB Anayasası'nın 6. maddesi⁷⁷ ve 7 Ekim 1977 tarihli Anayasa'nın ise 11. maddesi, devlet mülkiyet ile alakalıdır⁷⁸. Bu maddeye göre: "Devlet mülkiyeti yani Sovyet halkının ortak mülkiyeti, sosyalist mülkiyetin başlıca şeklidir. Toprak, madenler, sular ve ormanlar devletin münhasır mülkiyetindedir. Endüstri, inşaat, tarım alanlarındaki başlıca üretim araçları; taşıt ve ulaşım araçları, bankalar, devletin işlettiği ticari örgütlerin, kamu işletmelerinin ve diğer malların mülkiyeti devlete aittir." şeklinde devlet mülkiyetinin kapsamı belirtilmiştir.

Anayasanın zikredilen maddesinde de görüldüğü üzere, Sovyet mülkiyet sisteminde başlıca ve hâkim yeri devlet mülkiyeti almaktadır. Genel anlayışa göre sosyalist mülkiyetin en yüksek derecesi, devletin sosyalist mülkiyetidir. Bütün halkın mallarını yöneten sosyalist devlet, terimin hukuksal manasıyla, tüm bu malların "maliki"dir. Dolayısıyla sosyalist devlet, yalnız devlet gücü alanında (yani siyasal alanda) değil, iktisadi alanda da tüm halkın temsilcisidir. Bu çerçevede, devletin malik sıfatından da halkın tümünü temsil ettiği sonucu çıkarılmaktadır⁷⁹.

Bu nedenle, devlet işletmeleri hiçbir zaman kullandıkları malların maliki değildirler ve olamamışlardır. Devlet işletmelerinin bu mallarla olan ilişkilerini hukuksal olarak açıklayabilmek için, Marxist- Leninist hukuk bilimi "işlevsel yönetim" kavramını ortaya çıkarmış ve kullanmıştır. Devlet işletmelerinin elde bulundurdukları ve kullandıkları tüm malların maliki devlet olup, bu işletmeler de "işlevsel yönetim" hakkından yararlanmaktadırlar⁸⁰.

Devlet mülkiyetinin tarım alanındaki görünümünü, sovkhozyler (devlet tarafından işletilen devlet çiftlikleri) oluşturur. Sosyalizmin gerçek şekli olarak kabul edilen bu çiftliklerde işçiler ücret karşılığında çalışmakta ve üretilen ürünler tamamıyla devlete kalmaktadır. Sovyetlerde devlet çiftliklerinin sayısı sürekli arttırılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde devlet mülkiyetinin

---

⁷⁷ GÜRİZ, s. 296.

⁷⁸ Yaşar GÜRBÜZ, **Anayasalar**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 193; GÜRSOY/ EREN/ CANSEL, s. 334.

⁷⁹ KNAPP, s. 376.

⁸⁰ KNAPP, s. 376.

alanı daima genişletilmek istenmiştir. Bu artışın nedeni Güriz'e göre ideolojik olmaktan çok ekonomiktir⁸¹.

B) Kolektif Çiftlik Mülkiyeti

Kolektif Çiftlik Mülkiyeti, 1977 Anayasası'nın 12. maddesinde düzenlenmiştir⁸². Bu maddeye göre "Kolektif çiftliklerin, diğer kooperatif örgütlerinin ve onların ortak girişimlerinin tüzüklerinde saptanmış amaçları için gerekli üretim araçları ve diğer mallar onların mülkiyetindedir. Kolektif çiftliklerin toprakları ücretsiz ve süresiz kullanılmak üzere onlara tahsis edilir. Devlet, kolektif çiftliklerin ve kooperatiflerin mülkiyetinin gelişmesine ve devlet mülkiyetine yaklaşmasına yardım eder. Topraktan yararlanan diğerleri gibi, kolektif çiftlikler de toprağı etkili ve ekonomik bir şekilde kullanmak zorundadır". Kolektif çiftliklere, "kolkhozy" adı da verilmektedir. Yukarıdaki maddeden de anlaşıldığı üzere kolkhozyler toprak üzerinde doğrudan mülkiyete sahip değillerdi, onlar sadece topraktan yararlanmak hakkını ellerinde bulunduruyorlardı. Fakat bu yararlanma hakkı, sürekli ve devletin koruması altındaydı. Bunun yanı sıra Medeni Kanun, kolkhozylerin mallarının icra yoluyla haczedilemeyeceğini de belirterek, kolektif çiftlik mülkiyetine ayrıcalık tanımıştır⁸³.

Devlet mülkiyeti ile kolkhozy mülkiyeti arasındaki başlıca fark, üretim araçlarının toplumsallaştırılması arasındaki derece farkıdır. Devlet mülkiyetinde, toplum çapında, bütün üretim araçları toplumsallaştığı (kolektifleştiği) halde, kolkhozy işletmelerinin üretim araçlarının mülkiyeti çeşitli topluluklarıdır. Devlet işletmelerinin üretimi tüm halkın malıyken, kolkhozy üretimi kolhozun malıdır⁸⁴.

Ayrıca Anayasaya göre, devlet mülkiyeti (sovkhozyler), kolektif çiftlik mülkiyetinden (kolkhozyler) daha yüksek bir aşama sayılmıştır. Devlet mülkiyeti hem kolektif çiftliklerin hasat riskini yüklenemedikleri bakir toprakları işlemek hem de büyük şehirlere yakın olan ve gelirleri sürekli artan kolektif çiftlik gelirlerini devlete aktarmak için sürekli genişlemiştir.

---

81 GÜRİZ, s. 297.

82 GÜRBÜZ Y., *Anayasalar*, s.193.

83 GÜRİZ, s. 298; GÜRİSOY/ EREN/ CANSEL, s. 335.

84 Yaşar GÜRBÜZ, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 2. bs., Beta y., İstanbul, 1987, s. 144.

C) Kişisel Mülkiyet

Sovyet sisteminde bireyin toplum içindeki yeri “herkes kendi yeteneğine, herkese kendi çalışmasına göre ” anlayışı ile belirlenmiştir. Bu tarz bir toplum içinde kişisel mülkiyet var olmuştur. Bireysel mülkiyetin temelini, nesnelere mülk edinen kimsenin çalışması oluşturmaktadır⁸⁵.

Batı hukukundan farklı olarak Sovyet hukuku özel mülkiyette iki ayrı sınıflandırma yaparak mülkiyet; kişisel mülkiyet ve özel mülkiyeti olarak ikiye ayırmaktadır. Kişisel mülkiyeti, özel mülkiyetten ayıran başlıca özellik kişisel mülkiyetin, kullanmaya ve yararlanmaya tahsis edilen malları kapsamasıdır. Bir örnekle açıklayacak olursak; bir dikiş makinesinin malik tarafından, kendisi veya ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılması durumunda kişisel mülkiyet; aynı dikiş makinesinin para kazanmak için kullanılması durumunda ise özel mülkiyet söz konusudur⁸⁶. Fakat bazı mallar hukuksal düzenlemeden veya nesnenin niteliğinden dolayı somut olaylarda gözlemlendiğinde; ancak belirli bir mülkiyetin konusu olabilmektedir. Mesela bir lokomotif kişisel mülkiyetin konusu olamaz; çünkü lokomotifin öz niteliği, malikin ya da ailesinin kişisel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir toplumsal ilişkinin içinde yer almasına uygun değildir. Demiryolu işletmesi nitelik yani toplumsal tahsis amacı yönünden, ancak sosyalist mülkiyete konu olabilir. Buna karşılık toprak mülkiyetinin, mülkiyetin sınıflandırılmasındaki yeri hukuksal düzene bağlı olarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde yalnızca devlete aittir⁸⁷.

Kişisel mülkiyet Anayasa’nın 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “Çalışarak elde edilen gelirler, Sovyet vatandaşlarının kişisel mülkiyetinin esasını oluşturur. SSCB vatandaşlarının kişisel mülkiyeti içerisine; her gün kullanılan eşyalar, kişisel tüketim ve ev eşyaları, küçük bir iş yerinin aletleri ve diğer eşyaları ve gelirden yapılan tasarruflar girer. Vatandaşların kişisel mülkiyet ve bu mülkiyeti miras yoluyla kazanma hakları devlet güvencesi altındadır.

Kanunla saptanan şekilde, yardımcı bir küçük işyeri (hayvan ve kümes hayvanlarının beslenmesi dâhil), meyve, sebze yetiştirme veya kişisel konut

---

85 KNAPP, s. 372.

86 GÜRİZ, s. 302.

87 KNAPP, s. 374.

yapımı için vatandaşlara bir toprak parçasının kullanılması bırakılabilir⁸⁸. Vatandaşlar, kendilerine bırakılan toprak parçasını rasyonel olarak kullanmak zorundadırlar. Devlet ve kolektif çiftlikler, küçük işyerlerinin çalıştırılmasında, vatandaşa yardım ederler.

Vatandaşların sahip oldukları veya yararlandıkları mülkiyet, çalışarak elde edilmeyen kazanç aracı olarak veya toplumun çıkarları zararına kullanılamaz⁸⁹.

D) Özel Mülkiyet

Özel mülkiyet, kişisel mülkiyetten farklı olarak, kişinin gelir elde etmek için elinde bulundurduğu mallar üzerindeki mülkiyetidir. Sovyet hukukunda doğrudan düzenlenmiş olmasa da uygulamada ortaya çıkmıştır⁹⁰. Sovyet sisteminde bu mülkiyet tipinin, dolaylı da olsa kabul edildiği varsayılabilir. Çünkü anayasanın 17. maddesinde el sanatları, çiftçilik, halka sunulan hizmetler ve diğer çeşit, yalnızca vatandaşın kişisel çalışmalarına dayanan kişisel çalışmaya, kanunun izin verdiği belirtilmiştir⁹¹. Fakat bu tip çalışmalar da sınırsız değildir. Devletin bu tür işlerin toplum yararına olmasını sağlamak üzere düzenlemeler yapacağı maddenin devamına eklenmiştir.

Sovyetler Birliğinde, kolektif çiftliklerde çalışan her çiftçi ailesi, kolektif çiftlikten sağladığı temel gelire ek olarak çiftliğin bir bölümünü çiftlik ve kümes hayvanları yetiştirebilmek, ikametgâh sahibi olabilmek, kendi istediği şekilde tarım yapabilmek için elinde bulundurabilmektedir⁹². Bu toprak parçasının yüzölçümü 2,5 ile 5 dönüm arasında değişmektedir⁹³. Çıplak mülkiyeti devlete, karşılıksız yararlanma hakkının çiftçi ailesine ait olan bu özel ekonomi alanlarının bulunmasını; doktrinin, hayatın gerçeklerine boyun eğmesi olarak değerlendirmek mümkündür⁹⁴.

---

88 ARON, s. 120.

89 GÜRBÜZ Y., *Anayasalar*, s.193.

90 GÜRİZ, s. 302.

91 GÜRBÜZ Y., *Anayasalar*, s.194.

92 CHALLAYE, s. 124.

93 GÜRİZ, s. 303.

94 EREN, s. 775.

V. SONUÇ

Yukarıda anlattıklarımız ışığında genel bir değerlendirme yapacak olursak; Marxizmin kurucuları olan Marx ve Engels'in yaşadığı dönem, sanayi devriminin sonucu işçi sınıfının ortaya çıktığı ve derin acılar yaşadığı bir dönemdir. Sanayi devrimi neticesinde Batı toplumu derin bir dönüşüm yaşamıştır. İşçiler fabrikalarda ağır çalışma şartları altında çalışmakta idiler; herhangi bir sosyal hakları yoktu. Yönetime gelecekleri seçebilmek için devlete belli miktarda vergi verilmesi şartı da aranmaktaydı. Bu dönem içerisinde Marxizm, kapitalizmin bir eleştirisi niteliğinde ortaya çıkmış ve işçilerin durumlarının düzeltilmesinin çarelerini aramıştır. Eleştirdiği hususlar, dönemi içerisinde yadsınamayacak niteliktedir.

Marxizm eleştirilerini temellendirirken ve çözüm yolları ararken mülkiyete özel bir önem vermiştir. Sorunun kaynağı olarak özel mülkiyet görülmüştür, çözümün ise ancak özel mülkiyetin kaldırılması yoluyla olacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Mülkiyetin kaldırılmasının yöntemi de ancak, sosyalist ve komünist toplum aşamaları ile gerçekleştirilecektir.

Marxizm sosyalist ve komünist toplumu bir öngörü olarak ortaya koysa da, Marxist idealin gerçekleşmesi ihtimali devleti ve servet sahiplerini tedbirler almak hususunda harekete geçirmiştir. İşçilere haklar tanınmış, çalışma şartları düzeltilmiş, ücretler arttırılmış, oy hakkı genişletilmiştir. Artık kanun önünde eşitlik yerine hakların kullanılmasında eşitlik yolu açılmıştır. Toplum, seyahat edemeyecek kadar fakir birisine seyahat özgürlüğü vermenin ne kadar manasız olduğunu anlamıştır. Bu bağlamda sosyal haklar düşüncesi oluşmuş ve anayasalarda yer alamaya başlamıştır. Sosyalizmden kaynaklanan 1848 devrimi sonrası hazırlanan, 1848 tarihli Fransız Anayasası sosyal haklar anlayışını yansıtan bir anayasa olmuştur⁹⁵.

Bunun yanında Marxizm, 1917'deki devrim neticesinde Sovyetler Birliği'nin kurulması ile uygulamaya taşınma imkânını bulmuştur. Fakat Sovyetlerin içinde bulunduğu fakir hayat şartları Marxizmin öngördüğü bir durum değildi. İşte bu nedenden dolayı Sovyet yönetimi, Marxizmi yorumlayarak uygulamaya koymuştur. 1990'lerde SSCB'nin yıkılışına kadar uygulanan bu sistem, hiçbir zaman Marx'ın hayal ettiği aşamaya ulaşamamıştır.

---

⁹⁵ HAZIR, s. 89; Erik J. HOBBSBAWN, **Devrim Çağı: 1789-1848**, Çev: Jülide Ergüder/Alaeddin ŞENEL, V y., Ankara, 1989, s. 567 vd.